

LIBERÁLIS DEMOKRÁCIA – AZ VAJON MI?

ÉS HOGYAN LEHET ELLENE VÉDEKEZNI?*

S Z Á N T H Ó M I K L Ó S

A tavalyi évben, 2018 során jutott tetőpontjára – és vélhetően még egy darabig ott is marad – a „jogállamiságról”, szélesebb értelemben valójában az alkotmányos és nemzeti identitásról, demokráciáról, ezeken keresztül pedig az állami szuverenitásról (is) szóló, az Európai Unióban, de tágabban értelmezve az egész nyugati civilizációban dúló vita. Ez a vita a napi politikában jó pár esztendeje, a politikatudományban pedig – már amennyiben a politika leírható a modern értelemben vett tudományosság eszközeivel – jószerivel a kommunista blokk összeomlása óta hol bűvópatakként, hol cunamiként már jelen volt.

HOMÁLYOS TARTALOM

„A demokrácia vagy liberális, vagy nem demokrácia”, „a liberális elvek nélkül a demokrácia szó kiürül és tartalom nélkülivé válik”, „Európa közös identitása a liberális demokrácián alapul” – szólnak az idézetek az elmúlt évből, mégpedig sorrendben a német államfőtől, egy vezető osztrák szocialista EP-képviselőtől és a francia köztársasági elnöktől.¹ Természetesen e sorok íróját érheti az a vád, hogy ezek kiragadott beszédrészek (nem azok), de még ha így is lenne, plasztikusan példázzák azt a jellegzetes *couleur locale*-t, amely a kortárs Európa politikai fősodrát jellemzi.

Jelen írás arra igyekszik ráirányítani a figyelmet, hogy bár amikor az „európai értékekről” van szó, sok esetben látszólag egy eljogiasított vitával állunk szemben, a rejtély titka ennél jóval mélyebbre nyúlik – és egyben jócskán nyilvánvalóbb is. A lényeg ugyanis a demokrácia tartalmának vagy különféle jelzőinek megítélése, valamint az, hogy aki ezen tartalom meghatározásának univerzális jogát magának vindikálja, az arra is törekszik, hogy e globális értékánorra hivatkozva egyfelől interveniáljon egy ország belügyeibe (szuverenitásába), másfelől pedig mindezen keresztül meghatározza, hogy mi tartozik

* A tanulmány a Kommentár folyóirat és az Alapjogokért Központ együttműködésének keretében jött létre.

¹ Frank-Walter Steinmeier német szövetségi elnöknek a Bundesfinanzhof alapítása 100. évfordulója alkalmából Münchenben, 2018. október 1-jén tartott beszéde: <<http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Reden/2018/10/181001-Finanzgerichtsbarkeit.html>>; Josef Weidenholzer osztrák szociáldemokrata politikus beszéde az Európai Parlamentben 2018. április 26-án: <<https://888.hu/article-igy-tamadtak-magyarorszagot-europa-hoherai>>; Emmanuel Macron francia elnöknek az Európai Parlamentben az Európai Unió jövőjéről folytatott vitában elmondott beszéde, 2018. április 17-én: <http://mandiner.hu/cikk/20180417_macron_a_liberalis_demokracia_europa_identitasanak_alapja>.

Nyugati bohóckodás – Az 1988-ban megnyílt első magyarországi McDonald's belseje a budapesti Régi Posta utcában (V. kerület)
(Fortepan)

az európai, de legfőképpen az alkotmányos és nemzeti identitásba s mi nem. Jelen írás tételezése szerint a vita „szakmai” szempontból azért is parttalan (ezért valójában *politikai*) és nem megítélhető tételzett „objektív” kritériumrendszerek – például a jog – alapján, mert azok, akik politikai és akadémiai szinten igyekeznek megtölteni a demokrácia fogalmát, bár rendre semleges alapokra hivatkoznak, egy ideológiailag velejég motivált tartalmat (pontosabban jelzőt: „liberális”) tulajdonítanak annak. E jelzőt pedig a fogalom immanens részeként, annak általuk vallott tartalmát a dolgok természetes rendjétől fogva adott, egyetemleges „normaként” (sőt: *a* normálisként) állítják be.

Bizonyos, hogy a 20. század második felében, egyes „szerencsésebb történelmi fejlődésű” területeken a II. világháború végétől, valamint a nemzetközi és (nyugat-)európai integrációs törekvések kezdetétől, másutt a kommunista blokk összeomlását követően erősödött fel a kérdés: globalizmus vagy lokalizmus, föderális-multilaterális összekapcsolódás vagy szuverén államok békét és biztonságot célzó, hol lazább, hol szorosabb együttműködése? A 21. század elejére pedig kézzelfoghatóvá vált – legalábbis a transzatlanti, de némely értelemben az egész (észak-)amerikai és eurázsiai kontinentst magában foglaló kultúrkörben –, hogy a fenti kérdésre, ellentétpárokra adott válaszok képezik a választóvonalat egyes országok, régiók vagy az azokon belüli politikai és gazdasági csoportosulások között. Bár a dilemma dinamikája adott volt a nyugati civilizáción belül az 1990-t megelőző bipoláris világrend „szabad” (értsd: nem kommunista) részében is, azt a két világhatalom és szövetségeseik közötti totális szembenállás „rossztékony” homályban hagyta, de legalábbis elfedte. A Szovjetunió összeomlását követően pedig a diktatúra alól kikerült országok „Nyugatra vágakozása” – illetve az eredetileg a II. világháborúban győztes nyugati hatalmak Nyugat-Németország bevonásával létrehozott szövetségi rendszereinek természetes terjeszkedési akciórádusza – olyan erős, illetve széleskörű volt, hogy a különböző integrációs rendszerekhez (NATO, EU, Európa Tanács stb.) kapcsolódó „csatlakozási paradigma” teljesen partvonalra szorította a releváns kérdést, ami nem más volt, mint hogy: mi lesz később, mi lesz az integráció következő lépése, hova „fejlődhetnek” a nemzetközi politikai és jogi rezsimek; egyáltalán: mi lesz az egyes globális és kontinentális egységesülési törekvések vezérlő elve, eszméje? Pontosabban fogalmazva: ha ismeretes is volt ilyen elv vagy eszme (például jogállamiság, demokrácia), mi pontosan ezen vezérgondolat tartalma, illetve ki vagy milyen entitás határozza-határozhatja meg annak tartalmát?

„ÉRTÉKES” ÉRTÉKSEMLEGESSÉG

Elnagyolt ecsetvonásokkal úgy lehet a kérdést ábrázolni, hogy a bipoláris világrend összeomlását követően az a már-már vallásos hit szállta meg a nyugati politikai és akadémiai eliteket, hogy a posztmodern liberalizmus, a politikai és a politikán túli, azon kívüli (kulturális, életmódbeli, pszichológiai, nevelési stb.) életszférákat lefedő progresszív ortodoxia győzött, illetve ha még nem is történt így, de *győzelemre van ítélve*.² Hogy ezt maguk is így gondolták vagy pusztán beteljesítendő vágyálomként fogalmazták-e meg, ma még nehéz megmondani, de az bizonyos, hogy ezen, mára már a politikai korrektséggel, az emberi jogi fundamentalizmussal, a határokat nem ismerő toleranciamániával, egalitarianizmus-kultusszal, szélsőséges és fogyasztásközpontú individualizmussal erősen átszótt nemzetközi liberális gondolkodási séma és politikai paradigma magát semlegesnek tételezi. Természetesen optikai csalódás, de a külső szemlélő számára úgy tűnhet, hogy e kortárs szellemi *franchise* egy független, a dolgok objektív megítélésére alkalmas, ilyen mérceként támasztható, független és – talán ez a legfontosabb! – értékmentes, értéksemleges laikus kánon. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a mai progresszió – amely például a populizmussal szembeni, kérlelhetetlen elutasítása miatt is oly távol került az egykoron a népszuverenitást, így az általános választójogot támogató polgári liberalizmustól

2 Lásd az egész vita kiindulópontját: Francis FUKUYAMA: *The End of History?*, *The National Interest* 1989. nyár (magyarul: Uő.: *A történelem vége és az utolsó ember* [1992], ford. SOMOGYI Pál László, Európa, Budapest, 2014).

– pontosan úgy és azért tételezi magát „értékesnek”, mert értéksemlegesnek hirdeti magát. E semlegességi követelmény azonban roppant megtévesztő, mert egyfelől önmagába fordul, másrészt önellentmondásos: az általánosságban vett értékneutralitás, azaz a különböző társadalmi, kulturális jelenségek, intézmények, magatartások megítélésének viszonylagossága, (el)relativizálása („mindenkinek megvan a maga igazsága!”, „nincs olyan, hogy Jó és Rossz!”) önmagában is egy liberális gondolat. Másfelől valójában ezen, látszólag semleges, igazából liberális megközelítés minősül „jónak” – minden egyéb viszont, amely nem osztja a semlegességi (liberális) követelményt, az „rossz”.

Ennek természetesen számos, részint felmérhető, de jórészt inkább felmérhetetlen (káros) következménye van. A populáris kultúrával, az általános társadalmi attitűddel, „közízléssel” kapcsolatban mindenekelőtt kiemelendő, hogy a társadalom általános működésére, illetve az életre magára káros, annak Isten adta jellegével, természetességével ellenkező jelenségek válnak elfogadottá, már-már normává, míg az azzal szembeni fellépés kezd abnormálisnak, „extravagánsnak” minősülni. Így olyan jelenségek, amelyeket korábban széleskörű morális elítélés övezett (mint amilyen például az abortusz, az eutanázia, a homoszexualitás vagy a válás volt), ma „adottságként” prezentálnak, amelyhez legfeljebb viszonyulni lehet, de legitim mivoltát megkérdőjelezni nem. Korábban elképzelhetetlenek hitt, még a modernitásban is csak legfeljebb az abszurditás vagy a groteszk kategóriájába tartozónak vélt jelenségek, mint amilyen a genderelmélet, a korlátlan önmegvalósítást hirdető pszichológiai irányzatok vagy a feltétel nélküli kibontakozást igen, korlátokat, kötelezettségeket és felelősséget nem ismerő gyermeknevelési minták nyernek abszolút létjogosultságot.

Jelen írás szempontjából azonban a posztmodern liberális „fenomén” egyébe, a politikával szorosabb kapcsolatban álló társadalmi alrendszerekre, illetve magára a politikai-állami szférára gyakorolt hatásainak megvilágítása lényegesebb. Nincs ugyanis olyan szakterület, szakpolitika (történelem, film- és előadóművészet, PR- és reklámpiac, újságírás), ahol ne a liberális minimum (érzékenyítés,

Jog, állam – Az egykori Igazságügyi Palotában álló Jusztícia-szobor (Kisfaludy Stróbl Zsigmond, 1896) a Legfelsőbb Bíróság Markó utcai épületében (Bódis Krisztián felvétele, www.welovebudapest.com)

diverzitás, politikai korrektség) jelentené a „szakmai standardot”. De a semlegesbe burkolt, valójában liberális politikai célokhoz vezető, leghatásosabban álcázható eszközparkot a jog területe tudja szolgáltatni. Ezt szokás a „politika eljogiasításának” nevezni: azaz lényegüket tekintve politikai (főleg világnézeti-ideológiai) telítettségű kérdéseket vagy problémákat nem a politika konfrontatív, harcias, férfias – mondhatni: „agresszív” – eszközeivel igyekeznek megválaszolni vagy megoldani, hanem ezen ügyeket rábízzák egy száraznak, karakterénél és jellegénél fogva technokratikusnak, formálisnak beállított „tudományra”, magára a jogra.³ Talán nem is a „rábízás” a megfelelő leírás, hanem a „leöntés”: kifejezetten értékmotivált jelenségeket öntenek le jogi máz-

» nincsen olyan szakterület, ahol ne a liberális minimum jelentené a „szakmai standardot”

zal, s a legtöbb esetben a liberális ideológiai diskurzusban kialakított emberi jogokra hivatkozva „elalapjogiasítják” a kérdést, kelsen alapokon úgy tételezve a jogot, mint egy módszertiszta, politika-, filozófia- és ideológiamentes megoldási keretrendszert, holott a jog nyilvánvalóan egy eszköz, amelynek erkölcsisége attól

függ, aki alkalmazza. Emellett pedig a jog által már bevett módon használt terminus technicusokat – közhelyeket – kötelező jelleggel olyan „semleges” tartalommal töltöttek meg, ami kizárja, hogy az adott fogalom alatt vagy abba más („nem neutrális”) értéktelítettség is beleérthető legyen: így a „jogállamiság” vagy a „demokrácia” fogalmaiba kizárólag a liberális felfogás által osztott jogállam és a hozzá kapcsolódó demokratikus rend értendő. Eszerint egy demokrácia vagy liberális – vagy nem is demokrácia.

A fenti, neutrálisnak és egyben univerzálisnak tételezett, politikai-ideológiai alapon azonban nagyon is aládúcolt jogi eszközrendszer folyamatos invokálásával adódik lehetőség egy globális alkotmányjogi filmréteg (úgy mint „nemzetközi standardok” és „uniós értékek”) létrehozására. Ez pedig, mindent átfogónak és egyetemlegesnek beállított jellege miatt, értékcollízió (formálisan persze a semleges-szakmai globális standard és morális-erkölcsi megalapozottságú lokális politikai aktus közötti ütközés) esetén döntőbíróként, de legalábbis megfellebbezhetetlen objektív mérceként hívható segítségül – és „meglepetés-szerűen” rendszerint abba az irányba hajlítja az akaratot, hogy kimondassék: a szupra- vagy internacionális szinten meghozott, alapvetően a posztmodern liberális tételeket közvetítő döntés vagy kritérium, mivel közelebb áll a „globális alkotmányjog” eszményéhez, letöri a helyi szuverén akaratát, olyan esetben is, ha 1) az adott döntési kompetencia nincs előbbi gravitációs körében; 2) ha az adott ügy helyi (nemzeti) megítélése nagyrészt a nemzeti identitás, alkotmányos önazonosság kulturális-történelmi múltjából vagy jelenéből fakad.

ALKOTMÁNYOS IDENTITÁS

Az „európai (uniós) identitás”, illetve a logikailag ebből elvileg fakadó „uniós értékek”, valamint a nemzeti-alkotmányos identitás és az ezzel szorosan összekapcsolódó (tag)állami szuverenitás közötti, hol joginak álcázott, hol kendőzetlenül megmutatózó politikai harc a fentiekben kifejtetteket jól példázza – és egészen széles előtörténettel rendelkezik.⁴ Az alapvető probléma az, hogy mivel igazából nem beszélhetünk egységes európai démoszról, és egységes démosz

3 „A politika eljogiasítása» kifejezés arra utal, hogy a lényegét tekintve politikai kérdések eldöntésekor egyre nagyobb teret nyernek a kifejezetten jogi érvrendszerek. A folyamat kritikusai szerint ezzel az a látszat keletkezik, mintha a politikai kérdések jogi kérdésekké transzformálhatók lennének, noha erre valójában nincsen mód”. Bővebben lásd PÓCZA Kálmán: *Az Alkotmánybírósg = A magyar politikai rendszer*, szerk.: KÖRÖSÉNYI András, OSIRIS-MTA, Budapest, 2015. A „politika eljogiasítását”, az általános depolitizálódási folyamatot, a „globális alkotmányoligarchia” kialakulásának folyamatát és veszélyeit elemzi POKOL Béla: *A jurisztokratikus állam*, Dialóg Campus, Budapest, 2017.

4 A jogi értelemben vett „közös értékek” meghatározására (vagy meghatározatlanságára): „Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közös a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában”. Az Európai Unióról szóló szerződés [a továbbiakban: EUSz], 2. cikk.

hiányában valóban közös (belső) európai identitásról sem, fogalmilag – pláne jogilag – nem értelmezhető és így nem is (lennének) számonkérhető az úgynevezett „uniós értékek”.⁵ Ahogy a székely vicc továbbfejlesztett verziója is mondja: „az EU nem ország” – és valóban nem az. Az unió ugyanis nem bír önálló (eredeti) szuverenitással, hanem a tagállamok „jóvoltából” létezik: ugyanis a tagállamok rendelkeznek a legitimitáció alapjául szolgáló démoszsal, de az erre alapozott szuverenitásukról – mely a klasszikus, mára természetesen több ponton megtámadott, de még mindig tartható meghatározás szerint egy adott terület és népesség (lakosság) felett gyakorolt főhatalom, ami az államot minden más társadalmi intézménytől megkülönböztető *differentia specifica* – soha, még a csatlakozással sem mondtak le.⁶ Pusztán tehát arról van szó – és ez valóban nem csak játék a szavakkal –, hogy például Magyarország a szuverenitásából fakadó egyes „hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja”.⁷ Mindezt azért fontos látni, mert a szuverenitás és a nemzeti vagy alkotmányos identitás erősen és vice versa egybekapcsolódik:⁸ ha a szuverenitás sérül, nagy valószínűséggel sérül az adott identitás is, és szintúgy: ha egy külső entitás bele akar szólni egy adott ország alkotmányos identitásához kapcsolódó kérdésekbe, akkor ez jó eséllyel azt is jelenti, hogy megsérti szuverenitását is vagy beavatkozik abba. Bár nemzetenként/államonként ez az identitás nyilvánvalóan eltérő, ezáltal annak általános definíciója nincs, azonban az bizonyos, hogy egy állam alkotmányában foglaltak részét képezik az alkotmányos identitásnak – vagy ahogy Magyarország Alaptörvénye fogalmaz: az „alkotmányos önazonosságnak”.⁹

A nemzeti-alkotmányos identitással, illetve szuverenitással – valamint ezekkel összefüggésben az uniós jogalkotás hatósugarával – összefüggő elméleti és jogi viták természetesen már hosszú évek óta ismertek, azok nagyon is praktikus problematikája a 2015 elejétől a valóságba politikai és gyakorlati szinten is berobbanó migrációs válság nyomán vált nyilvánvalóvá. Az Európai Unió egyes szervei ugyanis olyan politikai és jogi válaszokat, „megoldásokat” igyekeztek – és igyekeznek ma is – kínálni, amelyekkel túllépnek a tagállamok által az EU-ra ruházott hatáskörök keretein, ráadásul a téma igencsak érzékeny mivoltánál fogva így nemcsak a tagállami szuverenitásba avatkoznak be a (bújtatott) hatáskör-túllépéssel, de a migrációnak az egyes országok lakosságának etnikai összetételét érintő hatásai miatt az egyes intézkedésekkel sérül, illetve sérülhet a nemzeti-alkotmányos identitás/önazonosság is.¹⁰ De a bevándorláspolitikával és menekültügyvel kapcsolatos viták során sem kerülhetők meg azok a keretek, amelyeket az alapszerződések

a szuverenitás és a nemzeti vagy alkotmányos identitás erősen egybekapcsolódik

5 Bár természetesen bevett és már-már közhelyszerű, hogy a közös európai (uniós) szellemi alapok kapcsán az ókori görög kultúrára és filozófiára, a római jogra és a Bibliára hivatkoznak, a 2005-ben zátonyra futott uniós alkotmányozási folyamat során a keresztény hagyományokra való utalásról kialakult vita rávilágított arra, hogy az előbbi „triászra” történő utalás publicisztikákban vagy egyetemi előadásokon jól hangzik, arról politikai egyetértés koránt sincs (sőt!). „Belső identitás” alatt azt értem, ha egy közösség tagjai egymás között osztanak valamiféle közös, kollektív önazonosság-tudatot – ezzel szemben „külső identitástudat” az, amikor egy, valamilyen szempontból adott csoporthoz tartozó személy más, a csoporthoz nyilvánvalóan (például területi okok miatt) nem tartozó személy vagy személyek előtt be tudja azonosítani magát („ki ő és honnan jött?”). Banális, de kézzelfogható példával élve egy litván polgár jóvalta nehezebben talál az identitási alapokat mindenben lefedő azonosságot egy portugállal, de egyszerűbben és magabiztosabban tudja magát „beazonosítani” európaiként az Egyesült Államokban. Az európai identitás problematikájáról lásd GYURGYÁK János: *Európa alkonya?*, Osiris, Budapest, 2018, 19–61.

6 Az „európai démoszról” lásd SCHÖPFLIN György: *Demokrácia démosz nélkül? Gondolatok az Európai Unió lehetőségéről*, Kommentár 2017/1., 94–99. A szuverenitásról, illetve annak megközelítéseiről lásd *Állam szuverenitása – Esmény és/vagy valóság*, szerk. TAKÁCS Péter, Gondolat, Budapest–Győr, 2015.

7 Lásd Magyarország Alaptörvénye, E) cikk (2) bekezdés. Ezek szerint a közös hatáskörgyakorlás nem sértheti Magyarország szuverenitását, tehát Magyarország szuverenitásának fenntartását kell vélelmezni az Európai Unió alapító szerződéseiben megállapított jogokhoz és kötelezettségekhez képest további hatáskörök közös gyakorlásának megítélésakor (fenntartott szuverenitás vélelme). Lásd a 22/2016. (XII. 5.) AB határozatot.

8 Az alkotmányos identitáshoz lásd TRÓCSÁNYI László: *Az alkotmányozás dilemmái*, HVG-Orac, Budapest, 2014, 70–97; KÉRI Veronika: *Gondolatok az alkotmányos identitásról*, Magyar Jog 2017/7–8., 396–404.

9 „A magyar Alkotmánybíróság az alkotmányos identitás fogalma alatt Magyarország alkotmányos önazonosságát érti, és tartalmát az Alaptörvény egésze, illetve egyes rendelkezései alapján, az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése szerint azok céljával, a Nemzeti Hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban, esetről-esetre bontja ki.” 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, [64].

10 Az Európai Unió jogalkotás-kezdeményező szerve, az Európai Bizottság 2015 előtt és azt követően is deklarálta amellell áll ki, hogy az illegális bevándorlásban pusztán a jelző a rossz: ezért iniciatívával az eddig a migráció illegálisaként ismert formáit igyekszik legálissá transzformálni.

maguk jelölnek ki: ezek pedig a hatáskör-átruházás tiszteletben tartásának, a szubszidiaritásnak és az arányosságnak az elvei.¹¹ Sőt még ezeknél is lényegesebb a kvázi az uniós tagállamok szuverenitásának tiszteletben tartásáról szóló passzus, amely – ha a „szuverenitás” kifejezést kerüli is – rögzíti, hogy az EU tiszteletben tartja a tagállamok „nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének [...]. Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét.”¹²

Mindez azért perdöntő jelentőségű, mert általános érvennyel átsugárzik az uniós jogban (is) egyébként egymástól különválasztott menekültügyi és bevándorláspolitikai területre. A szerződések szerint e téren is tiszteletben kell tartani a tagállamok eltérő jogrendszerait, jogi hagyományait, és még ezen, osztott hatáskörbe tartozó szakpolitikák uniós megvalósítása sem érintheti „a közrend fenntartásával, illetve a belső biztonság megőrzésével kapcsolatos tagállami hatáskörök gyakorlását”.¹³ Az uniós szerződések szövegére „rímel” az a (hazai és más külföldi) alkotmánybíróságok gyakorlatára alapozó magyar alaptörvény-módosítás, amely immáron tételesen is rögzíti, hogy az uniós joggyakorlás korlátja Magyarország szuverenitása és alkotmányos önazonossága, mely utóbbi – és a keresztény kultúra – védelme a magyar állam minden szervének kötelessége.¹⁴

Összességében tehát az látható, hogy bár maguk az alapszerződések, illetve – szakjogi értekezések mellett – a nemzeti alkotmánybíróságok, sőt újabban már tagállami parlamenti többségek is (például az alkotmányozó többség Magyarországon) igyekeznek rögzíteni általánosságban az alkotmányos-nemzeti identitás alappilléreit, az uniós politikai szervei értelmezéseikkel és eljárásaikkal viszont azon munkálkodnak, hogy a fentebb már említett „uniós értékekre” – legfőképpen a jogállamiság és a demokrácia fogalmaira – való hivatkozással áttörjék a nemzeti-alkotmányos identitások falát, és ezen keresztül a tagállami szuverenitás olyan területeire avatkozzanak be, melyekre – elvileg – nem lenne felhatalmazásuk az írott jog szerint.¹⁵

A nemzeti identitás és tagállami szuverenitás (és ezeken keresztül a jogállam és a demokrácia) kategóriáival azért nem indokolatlan összekapcsolni az Európába irányuló kortárs migrációs hullám jelenségét, mert 1) jogi értelemben közvetlenül

ez váltotta ki (persze nem először) az uniós jog, „uniós értékek” és a tagállami kompetenciák összeütközését; 2) ez vezetett el általánosságban a bevándorlásról, illetve az európai multikulturális modell életképességéről szóló vitákhoz; 3) utóbbin keresztül – mivel a posztmodern liberális demokrácia egyik alapeszménye – felszínre kerültek a (liberális) demokratikus kategóriákról szóló viták és persze az is, lehet-e egy politikai rendszer demokratikus és jogállami, ha nem osztja a liberális krédót.¹⁶

az uniós joggyakorlás korlátja Magyarország szuverenitása és alkotmányos önazonossága

11 Lásd az EUSz vonatkozó rendelkezéseit: 4. cikk, 1–4. bekezdés.

12 EUSz 4. cikk (2) bekezdés. Erre alapozva is írja Varga Zs. András alkotmánybíró egy párhuzamos indokolásában, hogy „vita esetén az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 4. cikkében elismert tagállami alkotmányos identitás védelmében a szuverenitás fenntartásának vélelméből kell kiindulni. Ha vannak olyan érvek, amelyek egy hatáskör gyakorlásának tagállami szuverenitásban fenntartása mellett szólnak, akkor még abban az esetben is azt kell vélelmezni, hogy a hatáskört Magyarország nem engedte át az Uniónak, ha az átengedés mellett is szólnak érvek”. 3130/2016. (VI. 29.), AB-végzés, [22].

13 Lásd az Európai Unió működéséről szóló szerződés [a továbbiakban: EUMSz] 67. cikk (1) bekezdését és 72. cikkét. Sőt a kifejezetten bevándorláspolitikáról szóló rész külön rögzíti, hogy „e cikk nem érinti a tagállamok jogát arra, hogy meghatározzák, harmadik országok hány olyan állampolgárát engedik be területükre, akik a harmadik országból azzal a szándékkal érkeznek, hogy önálló vállalkozóként vagy alkalmazottként vállaljanak munkát”. EUMSz 79. cikk, (5).

14 Magyarország Alaptörvényének 2018. június 29-től hatályos vonatkozó szövege, E) cikk, (2) és R) cikk, (4).

15 Az Európai Parlament – természeténél fogva – jelen formájában 1979 óta tartó működése során mindig is politikai szerv volt. Az Európai Bizottság – bár természetesen szintén az európai politikai térben működött és politikusközből állt – hivatalosan az uniós jogalkotás-kezdeményező és végrehajtó szerve, a „szerződések őre” és egyféle „honest broker”, közvetítő a Tanács és az EP között. Bár már a második Barroso-bizottság ciklusának végére is kiütközött, a testületet „hivatalosan” csak a 2014-ben hivatalba lépő Jean-Claude Juncker nyilvánította „politikai” bizottságnak.

16 Az ún. „tranzitológia” mindig is kiemelt figyelmet fordított a demokratikus átalakulásnak a közép- és kelet-európai posztoszocialista térségben – és persze minden ciklusnak megvoltak a maga fekete bárányai (persze, a '90-es évek Szlovákiája vagy Romániája még véletlenül sem az ottani magyar kisebbség jogfosztott helyzete miatt) – és a „helyi populizmus” is újra a régióra irányította a figyelmet a 2000-es évek közepén, egyértelműen a migrációs válságra adott, először csak magyar, majd V4-es válasz volt az a jelenség, ami a konfliktusok különböző szintjeit „egybeillesztette”.

A SARGENTINI-JELENTÉS

Korábbi, Magyarországgal szemben elítélő európai parlamenti határozatokat és állásfoglalásokat, valamint több, informálisan a „jogállami működéssel” összefüggésben (médiatörvény, igazságszolgáltatás, menekültügy, felsőoktatás, „civiltörvény” stb.) az Európai Bizottság által indított kötelezettségszegési eljárást követően az Európai Parlament 2017. május 17-én szólította fel egyik saját bizottságát (mégpedig a LIBE-t), hogy készítse elő a Magyarországgal szemben az Európai Unióról szóló szerződés 7. cikke alapján indítandó jogállamisági eljárást.¹⁷

Ezen eljárás anyagi jogi alapja az EUSz 2. cikkében foglalt, de a korábbiakban semmilyen formális szerv vagy jogi norma által nem definiált tartalmak, amelyek központi eleme a „jogállamiság” és a „demokrácia”.¹⁸ Mivel tehát e fogalmak normatív jogi tartalma nem ismert – legfeljebb egyes jellemzői vagy elemei, mint például előbbinek a hatalmi ágak elválasztásának elve¹⁹ –, egy jogiasnak álcázott, de valójában politikai és ideológiailag nagyon is motivált eljárásban könnyű úgy értelmezni és olyan mérceként tételezni ezeket, amelyek valójában a „számonkérő” ízlésvilágát tükrözik. Az ellenkező előjelű állításokkal szemben ugyanis a Magyarországgal szemben a „7-es cikkelyes” eljárást megindító ún. Sargentini-jelentés nem a technokrata habitust és professzionalizmust hangoztató balliberális oldal által képviselt „szakmai alapokon” készült, hanem – ahogy a fentiekben jelen írás e módszerre külön utalt – pusztán felhasznál egyes joginak maszkírozott fogalmakat, hogy abba beleértse saját világnézetét és „normatív

Brüsszeli tempó
– Judith Sargentini
(Baloldali Zöldek, Európai
Zöld Párt) beszél a *Nők
a menekültek kiutasítása
ellen* című amszterdami
bevándorláspárti
rendezvényen,
2011. március
(Anja Meulenbelt felvétele)

17 Az eljárás előzményeiről és magának a Sargentini-jelentésnek a tartalmáról lásd *A Sargentini-jelentés top10+1 tévedése*, Alapjogokért Központ, 2018. szeptember 10. Lengyelországgal szemben már 2017. december 20-án megindította a 7-es cikkelyen alapuló „jogállamisági eljárást” az Európai Bizottság a lengyel igazságszolgáltatást érintő átalakítások miatt, holott az uniós jog szerint a nemzeti bírósági rendszer jogi megszervezése tagállami hatáskör. Lásd *Javaslat a Tanács határozatára a jogállamiság Lengyel Köztársaság általi súlyos megsértése egyértelmű veszélyének megállapításáról*, COM (2017) 835 final, 2017/0360 (NLE), <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017PC0835&qid=1546807296714&from=HU>>.

18 Bár e fogalmaknak jogi definíciót nyilván lehetetlen adni, beszédes az e fogalmakat az EUSz 2. és azt övező cikkeiben foglalt kitételek: emberi méltóság, szabadság, egyenlőség, jogállamiság, emberi és kisebbségi jogok, pluralizmus, megkülönböztetés tilalma, tolerancia, igazságosság, szolidaritás, nők és a férfiak közötti egyenlőség, társadalmi kirekesztés és megkülönböztetés elleni küzdelem, társadalmi igazságosság előmozdítása. Szigorúan (politikai) filozófiai szempontból nézve e fordulatok igazából a szocialista-liberális, semmint a konzervatív gondolatoké sajátjai. A 2-es és a 7-es cikkely tartalmáról lásd *Jogállamiság-vita kontra világnézetek harca – Magyarország és a „7-es cikkely”*, Alapjogokért Központ, 2018. november 26.

19 Ez az elv és egyáltalán a „hatalmi ágak” jelentése további kérdésekre és vitákra ad okot.

mérceként” kérje azt számon.²⁰ A jelentés, több más hasonló eljáráshoz hasonlóan, nagyrészt olyan területeket vizsgál, amelyek – akár „liberális”, akár „illiberális” jogi szabályozottsággal bírjanak nemzeti szinten – egyszerűen nem tartoznak uniós kompetenciába (az alkotmánybíróság működése, választási rendszer, harmadik országbeli felsőoktatási intézmények magyarországi akkreditációja). Ezen kívül a dokumentum leghosszabban „a migránsok, menedékkérők és menekültek alapvető jogaival” foglalkozik, kifejezetten felróva – és jogállami deficitiként beállítva – a magyar menekültügyi szabályok túlzottan szigorú mivoltát, az elutasítások magas arányát vagy az egyébként az uniós jog által biztosított ún. tranzitációs eljárás alkalmazását. Nem mintha utóbbi kritikák nem világnézeti (multikulti-fetisiszta) alapon íródtak volna, a jelentés más részei viszont kétségtelenné teszik azt, hogy itt egyáltalán nem szakmai vagy jog(ál- lam)i vitáról van szó valójában – már amennyiben utóbbi kategóriát legalább az alkotmányos liberalizmus hagyományaiból vezetjük le –, hanem ideológiai küzdelemről. Utóbbira jellegzetes példa a jelentésből, hogy az „egyenlő bánásmódhoz való jog” – amelynek szélsőséges emberi jogi fundamentalista felfogása ezek szerint valóban része a liberális demokráciáknak – kifejezett sérelmét jelenti a „konzervatív családforma” védelme, vagy hogy Magyarországon „a nőket elsősorban anyaként és feleségként [...] ábrázolják” (?), de az is, hogy az alkotmányos magyar családfogalom nem eléggé inkluzív, hiszen nem öleli fel a homoszexuális párkapcsolatokat.²¹

Ami azonban sokkal veszélyesebben és egyben plasztikusabban jellemzi azt a tendenciát, hogy a posztmodern liberális krédót (progresszív ortodoxiát vagy ortodox progressziót) a demokrácia fogalmába beleértve szándékoznak kényszerűen beavatkozni az állami szuverenitásba, az a jelentés rövid indokolása.²² Utóbbi ugyanis az Európai Bizottság korábbi, soft-law gyakorlatára alapozva azzal támasztja alá hatáskör-túlterjeszkedését, hogy az „uniós értékek” (EUSz, 2. cikk) valóban annyira kiemelték és átható jellegűek, hogy azokra hivatkozva a jogállamisági eljárás vizsgálata kiterjeszhető olyan területekre is, melyek kapcsán a tagállamok az uniós alapszerződések és saját alkotmányos rendjük értelmében – elvileg – nem ruháztak át hatáskört az unióra.²³ Ezek szerint „amennyiben valóban közös értékeinkről van szó, tartozunk magunknak annyival, hogy megvédjük ezeket minden olyan esetben, amikor veszélynek vannak kitéve. Az EU az EUSz 7. cikke szerinti eljárás alkalmazásával tudja megvédeni a közös értékeinket. E cikk hatálya az uniós jogra vonatkozik, ám kiterjed azokra a területekre is, ahol a tagállamok önállóan járnak el.”

Lehetne azt állítani, hogy a Sargentini-jelentés, illetve a Magyarországgal szemben indított uniós eljárások elszigetelt jelenség(ek) – de nem erről van szó.²⁴ Azok csupán jó ütemérzékkel példázzák, hogy számos politikai és jogi folyamat konvergál abba az irányba, amelyet a német kancellár nemrégiben így foglalt

20 A jelentés jó – vagy éppen elrettentő – példa a fentiekben már érintett „globális alkotmányjogi filmréteg” kialakulására: a kritizált (jog)területek demokratikus gyakorlattal és jogállami eszménnyel szembenelő mivoltának alátámasztására a dokumentum saját állítást nem is fogalmaz meg, de szövegeken idezi oldalakon keresztül az összes alpontnál más, demokratikus legitimitással nem igazán vagy csak nagyon áttelesen rendelkező nemzetközi szervezetek (EBESZ, ENSZ Emberi Jogi Bizottság, ENSZ Menekültügyi Főbiztoság, Európa Tanács Velencei Bizottsága stb.) szintén hibás kritikáit.

21 „A diszkrimináció alkotmányos tilalma nem említi explicit módon a szexuális irányultságon és nemi identitáson alapuló megkülönböztetést, és hogy a család fogalmának alkotmányban foglalt korlátozó meghatározása megkülönböztetéshez vezethet, mivel nem terjed ki bizonyos típusú családmodellekre, köztük az azonos nemű párokra”. Jelentés a Tanácsot az Európai Unióról szóló szerződés 7. cikke (1) bekezdésének megfelelően az uniós alapértékeinek Magyarország általi súlyos megsértése egyértelmű veszélyének megállapítására felszólító javaslatról, 2017/2131 (INL) 49. pont.

22 A jelentésnek valójában ez az egyetlen része, amely valóban a jelentéstevő saját szellemi terméke.

23 Lásd az Európai Bizottság korábbi közleményeit: Commission Communication to the Council and the European Parliament on Article 7 of the Treaty on European Union: Respect for and Promotion of the Values on Which the Union is Based, COM (2003) 606 final; Commission Communication on the Fundamental Rights Agency – Public Consultation Document, COM (2004) 693; A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és Tanácsnak a jogállamiság megerősítésére irányuló új uniós keretről, COM (2014) 158.

24 Az európai és globális elitnek egyre inkább demokráciaellenes, de liberalizmus-párti, fokozottan inter- vagy szupranacionalista, azonban szuverenitás-szeptikus, kiemelten hagyománytagadó, ám progresszív-fetisiszta megnyilatkozásainak összegyűjtésére ezen írás – a jelen terjedelmi keretek között – nem vállalkozhat. A nemzetközi és az uniós jog világából szintén se szeri, se száma a vonatkozó terveknek és megvalósításoknak, a közelmúltból elég csak az ENSZ migrációs paktumaira vagy az Európai Bizottság migrációügyi vagy azon kezdeményezésére gondolni, amelyek a „jogállami kritériumoknak”²⁵ meg nem felelő tagállamokat a szankciók színes skálájával sújtáná. A migráció ügyében előterjesztett, ún. „hetes javaslatcsomag” (menekültügyi eljárások központosítása, kibővített hatáskörű Menekültügyi Ügynökség stb.), Jogok és Értékek Program, javaslat a tagállamokban a jogállamiság tekintetében fennálló, általánossá vált hiányosságok esetén az Európai Unió költségvetésének védelméről stb.

össze: „A nemzetállamoknak fel kell készülniük arra, hogy szuverenitásukat feladják.”²⁵ Sokan legyintenek az egész ügyre, hiszen „ilyen vagy olyan keretek között, de az élet megy tovább” – az azonban tagadhatatlan, hogy a „jó rendről” alkotott felfogásunkat nagyban meghatározza és meg fogja határozni, hogy a globalitás vagy a lokalitás, a liberális demokrácia vagy valamilyen más politikai rendszer keretei között élünk-e. Ugyanis tény, hogy a szóban forgó jelenség bináris értékkódját úgy lehet leírni, mint a globális multikulti liberális rendjén alapuló hatalmukat féltő – és a demokráciától immár féltő – technokrata elitek és a liberalizmus által saját identitásukat veszélyeztetni látó tömegek „populista” vezetői közötti küzdelmet – pedig talán többről is szó van itt, mint ami szemmel látható. Talán arról is, hogy az eszköz nem tévesztendő össze a céllal: tehát a „nyugati integráció maga sem öncél, hanem nemzeti érdekeink érvényesítése számára [...] kedvező [...] keret [...] az Unióhoz való csatlakozás nem öncél, hanem eszköz hazánk polgárainak jobb boldogulásához.”²⁶

POSZTMODERN LIBERALIZMUS

A posztmodern liberális gondolkodók a fától nem látják az erdőt, és részükről a vizsgálódás, a józan éssen alapuló gondolkodás szerény módszerének helyébe a dogmatikus kinyilatkoztatás lépett. Az elmúlt évek-évtizedek helyzetleírásait, problématerképeit, diagnózisát áttekintve az az érzése támad az embernek, hogy a cél már nem a bölcsességen alapuló jó élet, a méltányosságon alapuló jó rend és jó kormányzás, hanem egy mesterségesen kisajátított hitbizomány, a „liberális demokrácia” ráerőszakolása a világra – ami egyben az univerzális végcél is. „Nyugaton a demokrácia valójában liberális demokráciát jelentett [...] a demokratikus béke valójában a liberális béke”, „a liberális demokrácia (esetleg) az emberiség ideológiai fejlődésének végpontja [...] a liberális demokrácia eszményét nem lehet meghaladni” – szölkáltak a '90-es években az „érvek”.²⁷ S bár sokan azok közül, akik ezen az állásponton voltak, ma „kihívásként” értékelik és aktuálpolitikailag „komoly aggodalommal” figyelik a „populistának”, „választási, hibrid- vagy mutánsdemokráciának” tartott „autoriter rezsimet” – tehát elviekben kvázi elismerik, hogy a demokrácia olyan, mint a kapitalizmus, így különféle válfajai széles skálán mozoghatnak –, egyedüli legitím, tehát „rendszeralapozó” eszmének a demokrácia liberális válfaját tekintik. Sőt inkább magát a liberalizmust, amely egyszerűen a „lehetséges eszmék legjobbika”. A probléma pusztán az, hogy ez a posztmodern liberális, progresszív ortodoxia teljes mértékben megtagadta klasszikus elődje elveit: egyfelől erkölcsi értelemben hátrahagyta a 18–19. századi liberalizmus polgári visszafogottságát, másfelől pedig politikai értelemben ellene fordult egykoron népszuverenista (mai fogalommal: „populista”) önmagának – és már máshol (a már idézett „nemzetközi standardokban”, „uniós értékekben”) keresi a közhatalom forrását.

A tény egyszerűen az, hogy bár egyesek igyekeznek elválasztani egymástól a klasszikus szabadságjogokra (tulajdon, vallás és szólás szabadsága) alapozó „alkotmányos liberalizmust” a demokratikus rendtől – a „nyugati kultúrkörben” nincs olyan politikai rendszer, amely ne teljesítené előbbi kritériumait. Sőt a „populistának” bélyegzett rendszerek sokkal inkább teljesítik, hiszen az általános választójogon alapuló többségi elvre fókuszálnak, miközben minden normális mérce szerint garantálják a klasszikus szabadságjogokat. A posztmodern liberalizmus azonban már nem elődje jogkövetéseire összpontosít, hanem a különféle kisebbségek, társadalmi extremitások, lényegében az emberi

**a posztmodern liberális,
progresszív ortodoxia
teljes mértékben megtagadta
klasszikus elődje elveit**

25 Lásd <<https://www.kas.de/veranstaltungsberichte/detail/-/content/-das-herz-der-demokratie>>.

26 *A polgári Magyarországról – a Fidesz-MPP vitairata* [1996] = *Polgári ellenzék, polgári kormány – Fidesz 1994–2002*, szerk. MODOR Ádám, Elektromédia Kft., Budapest, 2013, 188 és 191.

27 Lásd Fareed ZAKARIA: *The Rise of Illiberal Democracy*, Foreign Affairs 1997. november–december, 22 és 36 (magyarul: *Új: Az antiliberális demokrácia kibontakozása*, Európai Szemle 1998. nyár); FUKUYAMA: *A történelem vége...*, 5–6.

jogi érvekkel körülbástyázott abnormalitás diadalát kívánja – és az „illiberális demokráciák” pusztán ennek akarnak ellenállni. A progresszív ortodoxia követése ugyanis már nem a szólás szabadsága, hanem a „politikailag inkorrektnek” minősített szólás betiltása.²⁸ A lényege már nem a lelkiismereti szabadság, a vallás szabad gyakorlása – hanem a keresztény gondolat kitiltása a közéletből. Ismérve már nem a férfi és nő közötti egyenlőség – hanem hogy a férfi és nő „biológiai nem” átadja helyét a „társadalmi nemek” széles tárházának. Így lesz azután a párkapcsolatok szabadságából homoszexuális házasság, az adatvédelemből az egyént az államtitok kapcsán is megillető információszabadság, az első biztonságos ország elvéből globális menedékjog, a népfelenség elvéből viszont populizmus – és a sort még hosszasan lehetne folytatni.²⁹

A kortárs posztmodern liberalizmus szélsőségesen individualista, radikálisan és öncélúan egalitarianista, vallás-, de legfőképpen keresztény-, így valójában életellenes (lásd abortusz, eutanázia). A politikai korrektséggel és az emberi jogi fundamentalizmussal beteges házasságot kötő ideológiává vált, amely az utópisztikus boldog jövőt egy nemzetközi szinten vagy nemzetek felett megszervezendő Világfalu Nyrt. eljövételében látja. Itt már nincs sem állami szuverenitás, sem nemzet, sem tradicionális identitás: eltűnnek a társadalmi szerveződés hagyományos formái – ellenben multikulturalizmus, sokszínűség és fogyasztáscentrikus globalizáció ül tort mindenfelé. Ez az eszme már a valláspótlékként szolgáló hamis, materiális-tudományos alapokon nyugvó haladáskultuszon, a többségi identitás szétzúzásán és az értékneutralitás cinizmusán alapul. A joginak kamuflázsolt világnézeti harc során a bevett társadalmi struktúrákat és a nemzeti identitást óvó szuverenisták pusztán ezen trendnek nem akarnak szabad folyást engedni.

AMI SZÁMÍT

A konzervatív–keresztény – ha tetszik: illiberális – válasz persze kézenfekvő, csak bátorság kell hozzá: ki kell használni azt a teret, amit a liberális demokrácia formálisan „értéksemleges” tere nyújt. Mindenekelőtt: a demokrácia része, hogy vitát folytassunk magáról a demokrácia értelmezéséről. Ha formálisan biztosítatik a szólásszabadság, akkor adjuk elő, hogy a demokrácia nem feltétlenül liberális – és ez nem baj!³⁰ Ha az „egyenlőségről” kérdeznak, mondjunk „méltányosságot”! Ha valóban fontosak a különböző identitások, valljuk meg, hogy nekünk a nemzeti identitásunk a fontos! Ha törzsiséggel, a „mi és az ők” közötti különbségek szembeállításával „vádolnak”, mondjuk meg, hogy mi gondolkodunk – mert hogy a gondolkodás a különbségek észrevételének művészete. Ha azt mondják, hogy de hát ez nem semleges megközelítés – büszkén és őszintén valljuk meg, hogy a semlegesség a mi szemünkben nem érték! Ha szükséges viszont, vállalt-vallott értékeinket írjuk bele az alkotmányba, kényszerítsük a liberális oldalt védekezésre, építsünk médiát – a jogi, politikai, kulturális és kommunikációs térben is higgyünk az igazunkban. Ha az értéksemlegesség frazeológiája politikai lángpallosként szolgál a liberális kaszt számára, hogy értékválasztásaikat a többségre erőltessék – az értéktelítettség miatt ne szolgálhatna segítségképp arra, hogy a többség egy másik értékválasztással is megismerkedhessen? Hogy a széles értelemben vett politikum ne fogadja el automatikusan azt, ha „jogállami mércékre” és „nemzetközi értékekre” hivatkozva be akarnak avatkozni egy nemzeti-alkotmányos identitására büszke állam szuverenitásába. Ha pedig azt kérdezik, hogy mégis hogyan gondoljuk ezt az egészet, mondjuk meg, hogy hiszünk a teremtésben, hiszünk a természetes rendben és hiszünk Istenben. Más úgysem számít. ■

28 Ahogy azt William F. Buckley korábbi amerikai konzervatív gondolkodó maliciózan megjegyezte: „A liberálisok azt állítják, hogy meghallgatják mások véleményét, de megdöbbennek és megsértődnek, mikor rájönnek, hogy valóban van más vélemény is.”

29 A politikai korrektség és az emberi jogi fundamentalizmus összefüggéseiről lásd KOVÁCS István – SZÁNTHÓ Miklós: *A normalitás lázadása avagy meddig tart a PC karrierje?*, Magyar Idők 2015. október 26.

30 „A liberális demokrácia a multikulti mellett áll, a kereszténydemokrácia pedig elsőbbséget ad a keresztény kultúrának, ami egy illiberális gondolat. A liberális demokrácia bevándorlaspárti, a kereszténydemokrácia bevándorlásellenes, ami echte illiberális gondolat. És a liberális demokrácia a variálható családmodellek pártján áll, a kereszténydemokrácia pedig a keresztény családmodell alapján áll, ami szintén egy illiberális gondolat” – hangzott el Orbán Viktor tusnádfürdői beszédében, 2018. július 28-án.